

Dariusz Pawelec

WIRPSZA PO SŁOWIE

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Dariusz Pawelec, prof. dr hab. – zatrudniony w Instytucie Polonistyki w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Jego zainteresowania naukowe obejmują poezję polską XX wieku, zagadnienia sztuki interpretacji, genologii, teorii tropów, poetykę historyczną oraz relacje edytorstwa i krytyki literackiej. Autor m.in. książek: *Poezja Stanisława Barańczaka. Reguły i konteksty* (1992), *Lingwiści i inni. Przewodnik po interpretacjach wierszy współczesnych* (1994), *Debiuty i powroty. Czytanie w czas przełomu* (1998), *Świat jako Ty. Poezja polska wobec adresata w drugiej połowie XX wieku* (2003), *Od kotysanki do trenów. Z hermeneutyki form poetyckich* (2006); *Wirpsza wielokrotnie* (2013), „*Powinna być nieufnością*”. *Nowofalowy spór o poezję* (2020). Opracował antologie: *Powiedz prawdę. Antologia poezji Pokolenia 68* (1990), *Martwe punkty. Antologia poezji „Na Dziko” (1994–2003)* (2004), *Tropy „Na Dziko”. Postantologia* (2019) oraz edycje wielu dzieł Witolda Wirpszy.

WIRPSZA
PO SŁOWIE

WIRPSZA PO SŁOWIE

4

INVENTIO

ANTROPOLOGIA TWORZENIA
KRYTYKA GENETYCZNA
INTERPRETACJA

Inventio. Antropologia Tworzenia – Krytyka Genetyczna – Interpretacja to seria wydawnicza, której patronuje Pracownia Badań nad Procesem Twórczym, jednostka naukowa Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W serii ukazują się książki poświęcone fenomenowi kreatywności, przede wszystkim procesowi twórczemu prowadzącemu do powstania dzieła sztuki. Podstawowymi założeniami metodologicznymi są interdyscyplinarność i polikontekstualność: seria obejmuje publikacje na temat różnych dziedzin pracy twórczej (literatury, sztuk plastycznych, teatru, filmu, muzyki), okresów historycznych oraz teorii i praktyk badawczych (krytyki genetycznej, poetyki, antropologii literatury, filozofii, psychologii, socjologii i ekonomii tworzenia).

Komitety redakcyjne

Mateusz Antoniuk, Adam Dziadek, Magdalena Popiel

Dariusz Pawelec

WIRPSZA PO SŁOWIE

A stylized, handwritten signature in black ink, likely belonging to Dariusz Pawelec, the author of the book. The signature is fluid and cursive, with a prominent 'D' and 'P'.

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2025

[Kup książkę](#)

Seria

Inventio. Antropologia Tworzenia – Krytyka Genetyczna – Interpretacja 4

Recenzenci

Marzena Woźniak-Łabieniec

Adam Poprawa

Projekt graficzny serii

Paweł Noszkiewicz

Spis treści

7	Rozdział I Po słowie pisarza...
45	ROZDZIAŁ II <i>Wiersze odnalezione</i>
65	ROZDZIAŁ III <i>Sonata i inne wiersze do roku 1956</i>
83	Rozdział IV <i>Don Juan</i>
97	ROZDZIAŁ V <i>Apoteoza tańca</i>
111	ROZDZIAŁ VI <i>Pomarańcze na drutach</i>
127	ROZDZIAŁ VII <i>Sama niewinność</i>
149	ROZDZIAŁ VIII <i>Umieralnia i inne utwory dramatyczne</i>
171	ROZDZIAŁ IX <i>Listy z oflagu</i>
201	ROZDZIAŁ X W kręgu paryskiej „Kultury” (1972–1985)
227	ROZDZIAŁ XI Z Giedroyciem o rozkładzie komunizmu

241 | ROZDZIAŁ XII
Wirpsza Barańczaka

249 | ROZDZIAŁ XIII
Pisarz idol

263 | Bibliografia

275 | Nota

277 | Indeks nazwisk

285 | Summary

Bibliografia

- Albert A., *Najnowsza historia Polski 1918–1980*, cz. 4: 1956–1980, Polonia, Londyn 1989.
- Bachtin M., *Słowo w powieści*, w: tenże, *Problemy literatury i estetyki*, tłum. W. Grajewski, Czytelnik, Warszawa 1982.
- Balcerzan E., *Brodacz*, w: tenże, *Zuchwalstwa samoświadomości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, s. 39–46.
- Balcerzan E., *Człowiek Witolda Wirpszy*, „Nurt” 1965, nr 2, s. 48–49.
- Balcerzan E., *Kręgi wtajemniczenia*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1982.
- Balcerzan E., *O „wczesnym” Barańczaku autobiograficznie*, „Topos” 2008, nr 1–2, s. 9–15.
- Balcerzan E., *Poezja polska w latach 1939–1968*, cz. 1, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998.
- Balcerzan E., *Poezja polska w latach 1939–1965*, cz. 1: *Strategie liryczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984.
- Balcerzan E., *Poezja polska w latach 1939–1965*, cz. 2: *Ideologie artystyczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988.
- Barańczak S., *Język poetycki Mirona Białoszewskiego*, oprac. i posłowie A. Poprawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2016.
- Barańczak S., *Na 60-lecie Witolda Wirpszy*, „Kultura” (Paryż) 1979, nr 1–2, s. 102–107.
- Barańczak S., *Nieufni i zadufani. Romantyzm i klasycyzm w młodej poezji lat sześćdziesiątych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1971.
- Barańczak S.: *Nieufni i zadufani. Rzecz o walce romantyków z klasykami w poezji najmłodszej*, „Nurt” 1967, nr 10, s. 14–19.

- Barańczak S., *Oczy Lizawieży Prokofiewny*, „Odra” 1971, nr 6, s. 31–38.
- Barańczak S., *Pegaz zdębiał. Poezja nonsensu a życie codzienne: wprowadzenie w prywatną teorię gatunków*, Wydawnictwo Puls, Londyn 1995.
- Barańczak S., „*Pisane w karnawale*”, „Nurt” 1967, nr 6, s. 43–44.
- Barańczak S., *Śledztwo w sprawie Boga*, „Kultura” (Paryż) 1985, nr 7–8, s. 183–187.
- Barańczak S., *Wybór wierszy i przekładów*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1997.
- Barańczak S., *Zaufać nieufności. Osiem rozmów o sensie poezji*, red. K. Biedrzycki, Wydawnictwo M, Kraków 1993.
- Barthes R., *Fragmenty dyskursu miłosnego*, tłum. M. Bieńczyk, Wydawnictwo KR, Warszawa 1999.
- Bataille G., *Część przeklęta*, tłum. K. Jarosz, Wydawnictwo KR, Warszawa 2002.
- Bem P., *Nowa bibliologia – nowa krytyka. Paradoksy relacji*, „Teksty Drugie” 2015, nr 3, s. 31–56.
- Berlin – miejsce do pisania. Rozmowa z Marią Kurecką. Rozmawiali Ewa Maria Slaska i Grzegorz Ziętkiewicz, „Pogląd” (Berlin) 1986, nr 5–6, s. 27–37.
- Beylin P., *Don Juan, czyli o czytaniu poezji*, „Przegląd Kulturalny” 1960, nr 48, s. 9.
- Biasi de P.-M., *Genetyka tekstów*, tłum. F. Kwiatek, M. Prussak, Wydawnictwo IBL, Warszawa 2015.
- Blanchot M., *Orfeusz, Don Juan, Tristan*, tłum. W. Błońska, „Literatura na Świecie” 1996, nr 10, s. 51–52.
- Blanchot M., *Przestrzeń literacka*, tłum. T. Falkowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.
- Błoński J., *Dwaj poeci, „Twórczość”* 1950, z. 3, s. 113–123.
- Błoński J., *Kłopoty „konceptysty”*, „Życie Literackie” 1953, nr 2, s. 5.
- Bocheński J., „*Polaku, kim jesteś?*” *Witold Wirpsza i polskie mity*. „Gazeta Wyborcza”, 26–27 VI 2010, s. 27–28.
- Bocheński J., *Próba opisu „Kreatora”*, „Dialog” 1962, nr 6, s. 87–90.
- Bogalecki P., *Mapy błędzenia. Nieznane wiersze i poematy z berlińskiego archiwum Witolda Wirpsy*, „Teksty Drugie” 2023, nr 3, s. 317–346.
- Bogalecki P., *Nieuporządkowane, nieprzerobione, niespożytkowane. „Dzienniki” Witolda Wirpsy*, „Forum Poetyki” 2023, nr 33–34, s. 42–57.
- Bogalecki P., *Szczęśliwe winy teolingwizmu. Polska poezja po roku 1968 w perspektywie postsekularnej*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2016.
- Bogalecki P., *Wiersze-partytury w poezji polskiej neoawangardy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2020.
- Bojar-Fijałkowski G., *Losy jeńców wojennych na Pomorzu Zachodnim i w Meklemburgii 1939–1945*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
- Brzeziński Z., *Przyszłość Jalty*, „Kultura” (Paryż) 1985, nr 1–2, s. 119–142.
- Byczkowska D., *Ciało w tańcu. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
- Byliniak M., *Krytyka obrazu w poezji i esyście Witolda Wirpsy*, „Twórczość” 2009, nr 8, s. 54–82.
- Caillois R., *Modliszka*, w: tenże, *Odpowiedzialność i styl. Eseje o formach wyobraźni*, tłum. K. Dola-towska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2019, s. 104–142.

- Chojnowski Z., *Apoteoza tańca Witolda Wirpszy, czyli ćwiczenie się w wolności*, „Odra” 2006, nr 7–8, s. 71–77.
- Chojnowski Z., „Bawić się niedorzecznościami”. *O twórczości poetyckiej Witolda Wirpszy po roku 1968*, „Odra” 1995, nr 11, s. 55–59.
- Chojnowski Z., *Edycje i reedycje książek Witolda Wirpszy*, „Sztuka Edycji” 2015, nr 2, s. 55–63.
- Chojnowski Z., *Ku Tajemnicy. Szkice o poezji po 1956 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003.
- Chojnowski Z., *Przeciw kłamstwu, ku prawdzie. O „Faetonie” oraz „Liturgii” Witolda Wirpszy*, w: tenże, *Ku Tajemnicy. Szkice o poezji po 1956 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003, s. 93–116.
- Chojnowski Z., *Raje i apokalipsy. Studia i szkice o literaturze dwudziestowiecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011.
- Chojnowski Z., *Szyfry religijne poezji Witolda Wirpszy*, „Przegląd Powszechny” 2006, nr 7–8, s. 167–180.
- Chojnowski Z., *Zegar i uwięzienie w powieści Witolda Wirpszy „Pomarańcze na drutach”*, w: „*W rytmie zegara...*”. *Wokół zagadnień chronozoficznych*, red. Z. Chojnowski, B. Kurządkowska, A. Rzymska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015, s. 228–241.
- Cieślak-Sokołowski T., *Moment lingwistyczny. O wczesnym piarstwie Ryszarda Krynickiego i Stanisława Barańczaka*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2011.
- Czernik S., *Polemiki i pieśni*, „Ilustrowany Kurier Polski”, 20 V 1951, s. 5.
- Demińska-Pawelec J., *Apokryf*, w: *Ilustrowany słownik terminów literackich. Historia, anegdota, etymologia*, red. Z. Kadłubek, B. Mytych-Forajter, A. Nawarecki, Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2018, s. 65–70.
- Derrida J., *Farmakon*, tłum. K. Matuszewski, w: tenże, *Pismo filozofii*, wybór i przedmowa B. Banaś, Inter Esse, Kraków 1992.
- Dialogi „Proscenium”. Witold Wirpsza. Rozmawiał Edward Balcerzan*, w: „Proscenium”, sezon 1965/1966, Teatr Polski w Poznaniu, Poznań, s. 17.
- Drewnowski T., *Literatura polska 1944–1989. Próba scalenia. Obiegi – wzorce – style*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2004.
- Dybiak K., *Panorama literatury na obczyźnie*, Oficyna Literacka, Kraków 1990.
- Dźwiniel M., *Filomackie porywy 1968/1969*, w: *Poznań w marcu – marzec w Poznaniu (w rocznicę wydarzeń 1968 roku)*, red. S. Wyślouch, J. Borowiec, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010, s. 39–43.
- Ein Patriot ohne Pass. Gespräch mit dem polnischen Autor Witold Wirpsza*, „Die Welt” 1973, nr 20, s. 23.
- Fineman J., *The History of the Anecdote: Fiction and Fiction*, in: *The New Historicism*, ed. H. Aram Veenser, Routledge, New York–London 1989, s. 49–76.

- Foucault M., *Biblioteka i wyobrażenia*, w: *Szaleństwo i literatura: powiedziane, napisane*, wybór i oprac. T. Komendant, przeł. B. Banasik [i in.], posłowie M.P. Markowski, Fundacja Aletheia, Warszawa 1999.
- Frisch M., *Don Juan albo miłość do geometrii*, w: tenże, *Dramaty zebrane*, T. 2, red. i wstęp M. Ganczar, posłowie M. Wąsik, Agencja Dramatu i Teatru ADiT, Warszawa 2017.
- Gailey A., *Proofs of Genius: Collected Editions from the American Revolution to the Digital Age*, University of Michigan Press, Ann Arbor 2015.
- Gajewski J., *Poza zasięgiem cenzury. Materiały do bibliografii druków zwartych wydanych poza zasięgiem cenzury. 1982–1986*. *Archiwum „Solidarności”*, T. 19, Oficyna Literacka, Kraków 1988.
- Ganczar M., *W poszukiwaniu tożsamości – o dramatopisarstwie Maxa Frischa*, tłum. R. Turczyn, w: M. Frisch, *Dramaty zebrane*, T. 1, red. M. Ganczar. Agencja Dramatu i Teatru ADiT, Warszawa 2017, s. 25–27.
- Gawin R., *Trzydziestolecie bezwojenne pod znakiem zawieszenia broni w niebezpiecznej przystani. Nominacja nr 5 z 13 VIII 2018*, „BiBLioteka. Magazyn Literacki”, <https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/debaty/poetycka-ksiadzka-trzydziestolecia-nominacja-nr-5/> [dostęp: 14 I 2024].
- Genette G., *Gatunki, „typy”, tryby*, tłum. K. Falicka, w: *Studia z teorii literatury. Archiwum przekładów „Pamiętnika Literackiego”*, seria 2, red. K. Bartoszyński, H. Markiewicz, M. Głowiński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1988, s. 170–205.
- Genette G., *Palimpsesty. Literatura drugiego stopnia*, tłum. T. Stróżyński, A. Milecki, Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2014.
- Giedroyc J., Bobkowski A., *Listy 1946–1961*, Czytelnik, Warszawa 1997.
- Giedroyc J., Gombrowicz W., *Listy 1950–1969*, Czytelnik, Warszawa 2006.
- Giedroyc J., Jeleński K.A., *Listy 1950–1987*, Czytelnik, Warszawa 1995.
- Giedroyc J., Kołakowski L., *Listy 1957–2000*, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 2016.
- Giedroyc J., Lipski J.J., *Listy 1957–1991*, Instytut Dokumentacji i Studiów nad Literaturą Polską. Oddział Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza – Towarzystwo „Więź” – Association Institut Littéraire „Kultura”, Warszawa–Paryż 2015.
- Giedroyc J., Miłosz C., *Listy 1964–1972*, Czytelnik, Warszawa 2011.
- Giedroyc J., Miłosz C., *Listy 1973–2000*, Czytelnik, Warszawa 2012.
- Giedroyc J., Parnicki T., *Listy 1946–1968*, cz. 1–2, Instytut Dokumentacji i Studiów nad Literaturą Polską. Oddział Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza – Towarzystwo „Więź”, Warszawa 2014.
- Giedroyc J., Stempowski J., *Listy 1946–1969*, cz. 1–2, Czytelnik, Warszawa 1998.
- Giedroyc J., Wańkowicz M., *Listy 1945–1963*, Czytelnik, Warszawa 2000.
- Głowiński M., *Stanisław Barańczak (1946–2014)*, w: tenże, *Tęgie głowy. 58 sylwetek humanistów*. Wielka Litera, Warszawa 2021, s. 443–452.
- Goethe J.W., *Cierpienia młodego Wertera*, tłum. L. Staff, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1984.

- Goethe J.W., *Lata nauki Wilhelma Meistra*, przeł. W. Kunicki, E. Szymani, Fundacja Augusta hrabiego Cieszkowskiego, Warszawa 2002.
- Goethe J.W., *Prometeusz. Fragment dramatyczny*, przeł. W. Wirpsza, w: J.W. Goethe, *Utwory dramatyczne*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1954.
- Gontarz R., *Milcz lub kłam*, „Prawo i Życie” 1968, nr 23, s. 5.
- Grabowski A., *Co myślą wiersze (polskie drugiej połowy XX wieku)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2021.
- Grabowski K., *Czas życia. Wspomnienia*, Staszowskie Towarzystwo Kulturalne, Staszów 1996.
- Grądział-Wójcik J., *Poezja jako teoria poezji. Na przykładzie twórczości Witolda Wirpsy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2001.
- Grądział-Wójcik J., *Przestrzeń porównań. Szkice o polskiej poezji współczesnej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010.
- Grądział-Wójcik J., *Witolda Wirpsy kształt chmury*, w: *Przestrzeń porównań. Szkice o polskiej poezji współczesnej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010, s. 101–113.
- Grzybowska K., *O „Tantalu” Wirpsy*, „Dialog” 1958, nr 10, s. 113–118.
- Gutorow J., *Urwany ślad. O wierszach Wirpsy, Karpowicza, Różewicza i Sosnowskiego*, Biuro Literackie, Wrocław 2007.
- Gutorow J., *Wielki Wirpsza*, „Tygodnik Powszechny” 2005, nr 44, s. 10–11.
- Herling-Grudziński G., *Dzieła zebrane*, T. 13: *Jerzy Giedroyc. Korespondencja*, vol. 2: 1967–1975, red. W. Bolecki, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2018.
- Herling-Grudziński G., *Dziennik pisany nocą*, „Kultura” (Paryż) 1976, nr 1, s. 17–18.
- Huizinga J., *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, tłum. M. Kurecka, W. Wirpsza, Czytelnik, Warszawa 1985.
- „Istnieje porządek nieodgadniony”. O Witoldzie Wirpszy z Leszkiem Szarugą rozmawia Karol Samseł, „Elewator” 2018, nr 23, s. 40–57.
- Jagusiak A., *Wędrowka po intymnych przestrzeniach człowieczeństwa. Poezja Witolda Wirpsy*, „Arkadia. Pismo Katastroficzne” 2007, nr 21–22, s. 77–85.
- Jagusiak A., *„Ze śmiercią w włosach...”*. *Poezja Witolda Wirpsy*, w: *Zamieranie. Interpretacje*, red. G. Olszański, D. Pawelec, Oficyna Wydawnicza WW, Katowice 2007, s. 76–90.
- Jankowicz G., *Znaczenie gry*, „Arkadia. Pismo Katastroficzne” 2008, nr 23–24, s. 116–124.
- Jankowicz G., *Wirpsza i poetyka spojrzenia*, w: W. Wirpsza, *Komentarze do fotografii The Family of Man*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2010, s. 43–58.
- Jaworska A., *O „Komentarzach do fotografii The Family of Man”*, „Arkadia. Pismo Katastroficzne” 2008, nr 23–24, s. 84–111.
- Kaliściak T., *Rodzina ludzka bawi się w zdjęcia, czyli pasożyt na wystawie*, „ArtPapier” 2007, nr 24, s. 145–150.
- Kałuża A., *Herbert i Wirpsza – poeci ciężkości*, „Arkadia. Pismo Katastroficzne” 2008, nr 23–24, s. 72–83.

- Kałuża A., *Wola odróżnienia. O modernistycznej poezji Jarosława Marka Rymkiewicza, Julii Hartwig, Witolda Wirpsy i Krystyny Miłobędzkiej*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2008.
- Karpowicz T., *Homo viator w polskiej poezji współczesnej*, w: *Literatura polska na Obczyźnie*, T. 5, red. J. Bujnowski, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, Londyn 1988, s. 65–114.
- Kazberuk A., *Herr Wirpsza odsłania twarz*, „Barwy” 1972, nr 7, s. 12.
- Keck F., *Le sacrifice des insectes. Caillois entre Lévi-Strauss et Bataille*, „Littérature” 2013, no 2(170), s. 21–32.
- Kołąkowski L., *Śmierć bogów*, w: tenże, *Pochwała niekonsekwencji. Pisma rozproszone z lat 1955–1968*, T. 2, Niezależna Oficyna Wydawnicza NOWA, Warszawa 1989, s. 102–110.
- Kołąkowski L., *Tezy o nadziei i beznadziejności*, „Kultura” (Paryż) 1971, nr 6, s. 3–21.
- Konwerski K.: *A kim Ty jesteś...*, „Prawo i Życie” 1972, nr 13, s. 7–8.
- Kornhauser J., *Międzyepoka. Szkice o poezji i krytyce*, Wdawnictwo Baran i Suszczyński, Kraków 1995.
- Kornhauser J., *Widowisko*, w: tenże, *Krytyka zebrana*, T. 1, red. A. Glen, J. Kornhauser, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji, Poznań 2018, s. 275–279.
- Kowska J., *Taniec drzewa życia. Uniwersalia kulturowe w tańcu*, Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Warszawa 1991.
- Kubiak Z., *Mitologia Greków i Rzymian*, Świat Książki, Warszawa 1997.
- Kuncewicz P., *Wirpsza i pozostali*, „Przegląd Tygodniowy” 1986, nr 7, s. 13.
- Kurecka M., *Jeszcze wiersze*, oprac. i wstępem poprzedził M. Strzeżek. Pewne Wydawnictwo, Kielce 2023.
- Kurecka M., *Niedokończona gawęda*, Tower Press, Gdańsk 2000.
- Kurecka M., *Ostatni wiersz Witolda Wirpsy z koniecznym komentarzem*, „Kultura” (Paryż) 1986, nr 4, s. 34–37.
- Kwiatkowski J., *Poeta moralny*, „Życie Literackie” 1956, nr 20, s. 4–5.
- Kwiatkowski J., *Poezja infernalna*, „Życie Literackie” 1963, nr 16, s. 9.
- Kwiatkowski J., *Szyfry*, „Życie Literackie” 1956, nr 26, s. 4.
- Lechat F., *Du principe de sécurité*, „Revue Française de Psychoanalyse” 1955, vol. XIX, no 1–2, s. 11–101.
- Libich M., *Epistolograficzny nośnik poezji. Osiem notatek o „Listach z oflagu” Witolda Wirpsy*, „Elewator” 2018, nr 23, s. 14–29.
- Lipski J.J., *Autotematyzm, ekspresja i koncept*, „Twórczość” 1967, nr 12, s. 112–114.
- Lipski J.J., *Dwie ojczyzny – dwa patriotyzmy*, „Kultura” (Paryż) 1981, nr 10, s. 3–29.
- Lipski J.J., *Jeszcze raz na tropie mitu Don Juana – Fausta*, „Twórczość” 1960, nr 11, s. 125–128.
- Lisiecka A., *Wirpsza, czyli granice eksperymentu*, „Życie Literackie” 1962, nr 36, s. 3 i 8.
- Listy Witolda Wirpsy do Edwarda Balcerzana*, „Arkadia. Pismo Katastroficzne” 2008, nr 23/24, s. 125–129.
- Listy Witolda Wirpsy do Zbigniewa Chojnowskiego*, „Integracje” 1992, nr 28, s. 61–62.

- Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, T. 2, red. A. Hutnikiewicz, A. Lam, PWN, Warszawa 2000.
- Mały słownik pisarzy polskich na obczyźnie 1939–1980*, red. B. Klimaszewski, Interpress, Warszawa 1992.
- Man de P., *Pojęcie ironii*, w: tenże, *Ideologia estetyczna*, tłum. A. Przybysławski, Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2000, s. 251–281.
- Markiewicz J., *Podtrzymując radosne pozory trwania pochodu*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1971.
- Marszałek R., *Eksperyment Wirpsy*, „Nowe Książki” 1965, nr 9, s. 402–403.
- Matuszewski R., *Liryka. Poemat*, w: *Rocznik Literacki 1966*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1968, s. 37–39.
- Melecki M., *Żywe mumie*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2023.
- Matuszewski R., *W poszukiwaniu trudnej prostoty*, „Nowa Kultura” 1951, nr 25, s. 8.
- Michałowski P., *Ponad alchemią słowa*, „Literatura” 1996, nr 5, s. 57–58.
- Michałowski P., *Witold Wirpsza: między alchemią a akademią*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka” nr XIII (XXXIII), Poznań 2006, s. 47–62.
- Miłosz C., *O duchu praw*, „Odrodzenie” 1948, nr 2, s. 3.
- Mojsak K., *Publicystyka polityczna Leszka Kołakowskiego (1955–1975)*, w: *Rok 1966. PRL na zakręcie*, red. K. Chmielewska, G. Wołowicz, T. Żukowski, Wydawnictwo IBL, Warszawa 2014, s. 129–150.
- Morawiec E., *Przygody wątpliwego „ja”*, „Współczesność” 1966, nr 24, s. 10.
- Nycz R., *Tekstowy świat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze*, Wydawnictwo IBL, Warszawa 1993.
- Nyczek T., *Śladem wzruszenia*, „Poezja” 1971, nr 3, s. 22–30.
- Orliński J. [A. Krasnowolski], *O poszukiwaniu wyjścia z sytuacji bez wyjścia*, „Kultura” (Paryż) 1988, nr 7–8, s. 3–21.
- Pawelec D., *Edytorstwo jako krytyka literacka*, „Pamiętnik Literacki” 2020, nr 4, s. 5–18.
- Pawelec D., *Sprawa Fortynbrasa. Herbert – Wirpsza*, w: *Dialog i spór. Zbigniew Herbert a inni poeci i eseści*, red. J.M. Ruszar, D. Koman, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin 2006, s. 85–107.
- Pawelec D., *Świat jako Ty. Poezja polska wobec adresata w drugiej połowie XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003.
- Pawelec D., *Tropy ekfrazy. Na przykładzie utworu pt. „Melancolia I” Witolda Wirpsy*, w: *Kulturowe wizualizacje doświadczenia*, red. W. Bolecki, A. Dziadek, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 2010, s. 155–164.
- Pawelec D., *Wirpsza wielokrotnie*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2013.
- Piekarski S., *Polskie teatry jenieckie w Niemczech 1939–1945*, T. 1, Wydawnictwo MON, Warszawa 2001.
- Pieszczachowicz J., *Poezja skrajności*, „Odra” 1971, nr 5, s. 26–32.
- Pietrek D., *„Pomarańcze na drutach” – Witold Wirpsza w monachijskim wydawnictwie Carla Hansera*, w: *Filologia trudnego sąsiedztwa. Tom studiów dedykowany Profesorowi Markowi Zyburze*

- w 60-lecie urodzin, red. K. Ruchniewicz we współpracy z P. Przybyłą i D. Wojtaszynem, Wydawnictwo Quaestio, Wrocław 2017, s. 125–137.
- Pietrzak W., *Śmierć i powrót podmiotu zdekonstruowanego – „Cząstkowa próba o człowieku” Witolda Wirpsy*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich” 2011, T. 54, z. 2, s. 63–72.
- Poeta i duch wolności. Szkice o twórczości Stanisława Barańczaka*, red. P. Śliwiński, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji, Poznań 2014.
- Polcuch V., *Freiheit und Zeit. Witold Wirpsza. „Orangen im Stacheldraht”*, „Die Welt der Literatur”, 8 VI 1967, s. 4.
- Poraj K., „Uprzejmość nie jest moją wadą”, „Dziś i Jutro” 1951, nr 22, s. 8.
- Preger J., *O pewnej ciekawej drodze poetyckiej*, „Nowa Kultura” 1953, nr 12, s. 2.
- Puchalska I., „Majsterkowanie” Mozartem. „Dziadów część III” a „Don Giovanni”, „Wielogłos” 2007, nr 1, s. 69–80.
- Puchalska I., *Muzyka w okolicznościach lirycznych. Zapisy słuchania muzyki w poezji polskiej XX i XXI wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017.
- Reimann A., *Strategie oglądu „samego siebie” we własnej czaszce*, „Twórczość” 2006, nr 8, s. 109–112.
- Rentsch F., „Uskarżać się nie mogę...”. Rozmowa z czeskim pisarzem Ludwikiem Vaculikiem, tłum. W. Wirpsza, „Kultura” (Paryż) 1973, nr 3, s. 13–24.
- Ricoeur P., *Pamięć, historia, zapomnienie*, tłum. J. Margański, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2012.
- Rogoziński J., *Komentarze do Wirpsy*, „Współczesność” 1963, nr 22, s. 6.
- Romaniak D., *Na nieobcej ziemi. O listach Witolda Wirpsy do Heinricha Kunstmanna*, „Elewator” 2018, nr 23, s. 101–110.
- Sadzewicz M., *Oflag*, Wiedza, Warszawa 1948.
- Sadzewicz M., *Oflag II D Gross-Born*, Książka i Wiedza, Warszawa 1977.
- „Salut Henri! Don Witoldo!”. Witold Wirpsza – Heinrich Kunstmann. Listy 1960–1983, wstęp, przekład i oprac. D. Cygan, M. Zybura, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2015.
- Samsel K., „Lecz nauwa jest niewzruszona”. Witold Wirpsza – próba samookreślenia, „Elewator” 2018, nr 23, s. 96–100.
- Scheibe S., *On the Editorial Problem of the Text*, in: *Contemporary German Editorial Theory*, eds. H.W. Gabler, G. Bornstein, G. Borland Pierce, University of Michigan Press, Ann Arbor 1995, s. 193–208.
- Serednicki J.S., *O jednej z polskich bibliotek jenieckich i jej częściowym ocaleniu*, „Bibliotekarz” 1958, nr 1/1, s. 29–33.
- Siwczyk K., *Dzielność Wirpsy*, „Gazeta Wyborcza”, 11 XII 2007, s. 19.
- Siwczyk K., *Ulotne obiekty ataku*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2010.
- Sławiński J., *Funkcje krytyki literackiej*, w: tenże, *Dzieło, język, tradycja*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 1998, s. 159–183.

- Sławiński J., *Próba porządkowania doświadczeń*, „Odra” 1964, nr 10, s. 33–40.
- Słonkowski J., *Paszkwil obsesjonisty*, „Tygodnik Kulturalny” 1972, nr 33, s. 3.
- Ślucki A., *Od „Sonaty” do „Drugiego oporu”*, „Twórczość” 1966, nr 1, s. 116–119.
- Ślucki A., *Poeta moralnego porządku*, „Twórczość” 1957, nr 2, s. 139–141.
- Smolka I., *Jawne i zakryte. Szkice o poezji*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2018.
- Sokół L., *Konstruuję, więc jestem*, „Poezja” 1967, nr 8, s. 87–88.
- Sołtys-Lewandowska E., *O „ocalającej nieporządek rzeczy” polskiej poezji metafizycznej i religijnej drugiej połowy XX wieku i początków XXI wieku*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2015.
- Sosnowski A., *Stare śpiewki (sześć godzin lekcyjnych o poezji)*, Biuro Literackie, Wrocław 2013.
- Stawiński J., *Sześć wcieleń Jana Piszczyka i inne utwory*, Czytelnik, Warszawa 1978.
- Stołpiec K., Basiuk M., ks., *Kobieta w tradycji biblijnej*, „No Limits” 2023, nr 1 (7), s. 10–13.
- Strumiłowski A., *Nowości prozy*, „Życie Literackie” 1965, nr 44, s. 11.
- Szaruga L., *Podróż mego życia*, Wydawnictwo Forma, Szczecin 2010.
- Szaruga L., *Walka o godność. Poezja polska w latach 1939–1988*, Wydawnictwo „Wiedza o Kulturze”, Wrocław 1993.
- Śliwiński P., *Horror poeticus. Szkice, notatki*, Biuro Literackie, Wrocław 2012.
- Śliwiński P., *Przygody z wolnością. Uwagi o poezji współczesnej*, Znak, Kraków 2002.
- Śliwiński P., *Świat na brudno. Szkice o poezji i krytyce*, Prószyński i s-ka, Warszawa 2007.
- Śpiewak J., [rec. *Polemiki i Pieśni*], „Twórczość” 1951, nr 5, s. 150.
- Świeściak A., *Lekcje nieobecności*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2010.
- Taniec w literaturze polskiej XIX i XX wieku*, red. S. Karpowicz-Słowikowska, E. Mikiciuk. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2012.
- Trznadel J., *Mit poetycki o micie*, „Nowa Kultura” 1961, nr 12, s. 2.
- Trznadel J., [rec. *List do żony*], „Twórczość” 1954, nr 8, s. 189.
- Urban P., *Die Stacheldrahtfrüchte. Ein Roman des Polen Witold Wirpsza*. „Die Zeit”, 4 VIII 1967, s. 14.
- Urzędowska M., *Nie zabronicie nam tańczyć – mówią Iraniki*, „Gazeta Wyborcza”, 10 VII 2018.
- „Uskarżać się nie mogę...” Rozmowa z czeskim pisarzem Ludwikiem Vaculikiem. „Kultura” (Paryż) 1973, nr 3, s. 13–24.
- Wandowski H., „*Lieber Herr Witold*”, „Fakty i Myśli” 1972, nr 18, s. 2.
- Werth G., *Früchte, die zu hoch hängen*, „Der Tagesspiegel”, 5 XI 1967, s. 41.
- White H.V., *Realizm figuralny w literaturze świadectwa*, tłum. E. Domańska, w: White H.V., *Proza historyczna*, tłum. R. Borysławski [i in.], red. E. Domańska, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2009, s. 201–218.
- White H.V., *Zdarzenie historyczne*, tłum. R. Borysławski, w: tenże, *Proza historyczna*, tłum. R. Borysławski [i in.], red. E. Domańska, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2009, s. 249–282.
- Wiedemann A., *Księżyc nad Alabamą*, „Odra” 1996, nr 9, s. 121–122.

- Wiedemann A., *Witold Wirpsza – poeta trzydziestoletni*, „FA-art” 1998, nr 1–2, s. 5–7.
- Wielopolski A., *Nie tylko moje życie. Wspomnienia Antoniego hrabiego Wielopolskiego w opracowaniu redakcyjnym jego syna Wojciecha Wielopolskiego*, T. 2, Muzeum Historyczno-Archaeologiczne, Ostrowiec Świętokrzyski 2023.
- Wilkoń T., *Polska poezja socrealistyczna w latach 1949–1955*, Wydawnictwo Wokół Nas, Gliwice 1992.
- Wirpsza W., *Apoteoza tańca*, oprac. i wstępem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2018.
- Wirpsza W., *Commentaries on Photographs: The Family of Man*, transl. B. Paloff, in: *The Family of Man Revisited. Photography in a Global Age*, eds. G. Hurm, A. Reitz, S. Zamir, Routledge London–New York 2018, s. 235–273.
- Wirpsza W., *Częstkowa próba o człowieku*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2005.
- Wirpsza W., *Don Juan*, oprac. i przedmową opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2022.
- Wirpsza W., *Don Juan*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1960.
- Wirpsza W., *Drei Berliner Gedichte*, LCB-Editionen, Berlin 1976.
- Wirpsza W., *Drodzy Koledzy...*, „Teksty” 1981, nr 1, s. 205–206.
- Wirpsza W., *Drugi opór*, oprac. i posłowiem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2020.
- Wirpsza W., *Dzieje rymopisa czasu swego*, „Kultura” (Paryż) 1981, nr 7–8, s. 162–173.
- Wirpsza W., *Dzieje rymopisa czasu swego*, w: tenże, *Gra znaczeń. Przerób*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2008, s. 253–266.
- Wirpsza W., *Ester*, „Kultura” 1986, nr 4, s. 35–37.
- Wirpsza W., *Faeton*, Wydawnictwo Społeczne KOS, Warszawa 1988.
- Wirpsza W., *Faeton*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2006.
- Wirpsza W., *Faeton II*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2007.
- Wirpsza W., *Gra znaczeń. Szkice literackie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1965.
- Wirpsza W., *Gra znaczeń. Przerób*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2008.
- Wirpsza W., *Jaki jest sens emigracji?*, „Kultura” 1975, nr 10, s. 73.
- Wirpsza W., *Kłopoty z nadzieją*, „Kultura” (Paryż) 1972, nr 11, s. 17–31.
- Wirpsza W., *List otwarty do Związku Literatów Polskich*, „Kultura” (Paryż) 1973, nr 3, s. 25.
- Wirpsza W., *Listy z oflagu*, oprac., posłowiem i przypisami opatrzył D. Pawelec, Zaulek Wydawniczy „Pomyłka”, Szczecin 2015.
- Wirpsza W., *Liturgia*, wstęp R. Przybylski, Instytut Mikołowski, Mikołów 2006.
- Wirpsza W., *Mały gatunek. Wiersze 1943–1959*, Czytelnik, Warszawa 1960.
- Wirpsza W., *Mroźek, czyli koń trojański*, „Dialog” 1962, nr 9, s. 110–115.
- Wirpsza W., *Na granicy*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1954.
- Wirpsza W., *Nowy podręcznik wydajnego zażywania narkotyków*, Wydawnictwo a5, Poznań 1995.
- Wirpsza W., *O duchu praw nowych*, „Odrodzenie” 1948, nr 23, s. 1.
- Wirpsza W., *Orangen im Stacheldraht*, Übers. M. Kurecka, Carl Hanser Verlag, München 1967.
- Wirpsza W., *Orangen im Stacheldraht*, Übers. M. Kurecka, Westberliner Oberbaumverlag, Berlin 1987.
- Wirpsza W., *Pisane w kraju. 1950–1951*, Czytelnik, Warszawa 1952.

- Wirpsza W., *Poeta okolicznościowy*, „Kultura” (Paryż) 1977, nr 7, s. 223–225.
- Wirpsza W., *Polaku, kim jesteś?*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2009.
- Wirpsza W., *Polaku, kim jesteś?*, Niezależna Oficyna Wydawnicza NOWA, Warszawa 1978.
- Wirpsza W., *Polaku, kim jesteś?*, „Pogląd”, Berlin Zachodni 1985.
- Wirpsza W., *Polemiki i pieśni*, Czytelnik, Warszawa 1951.
- Wirpsza W., *Pole, wer bist du?*, Übers. Ch. Vogel. Schnieper, Luzern 1971.
- Wirpsza W., *Pomarańcze na drutach*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1964.
- Wirpsza W., *Pomarańcze na drutach*, oprac. i przedmowa D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2021.
- Wirpsza W., *Portret Szopena*, „Echo Tygodnia” 1949, nr 27, s. 3.
- Wirpsza W., *Przesady*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2011.
- Wirpsza W., *Sama niewinność. Powieść*, oprac., do druku podał i posłowiem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2017.
- Wirpsza W., *Sonata i inne wiersze do roku 1956*, wybór, oprac. i przedmowa D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2014.
- Wirpsza W., *Spis ludności*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2005.
- Wirpsza W., *Traktat polemiczny*, „Twórczość” 1949, nr 5, s. 10.
- Wirpsza W., *Umieralnia i inne utwory dramatyczne*, oprac. i wstępem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2019.
- Wirpsza W., *Utwory ostatnie*, Instytut Mikołowski, Mikołów 2007.
- Wirpsza W., *Varia. Eseje. Prozy*, wybrał i oprac. D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2016.
- Wirpsza W., *Wersety morskie*, „Twórczość” 1946, nr 5, s. 35–36.
- Wirpsza W., *Wiersze odnalezione*, oprac. i przedmowa D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2023.
- Wirpsza W., *Wyszukiwanie komisarzy. Obrazek z niemieckiego obozu jeńców*, „Zwycięzimy” 1945, nr 29, s. 2.
- Wirpsza W., *Z mojego życia*, Czytelnik, Warszawa 1956.
- Witan J., *Wśród poetów*, „Nowe Książki” 1967, nr 8, s. 460–464.
- Wojda D., *Ironia jako dekonstrukcja umiierania w „Listach” Witolda Wirpszy*, „Przestrzenie Teorii” 2021, nr 35, s. 43–82.
- Wojdowski B., *Cztery sprawdziany realizmu*, „Życie Literackie” 1953, nr 35, s. 4.
- Woroszyński W., *Imiennik*, „Kultura” (Paryż) 1986, nr 1–2, s. 71–94.
- Woroszyński W., *Wędrówka po polskim ogrodzie*, w: W. Wirpsza, *Polaku, kim jesteś?* Instytut Mikołowski, Mikołów 2009, s. 5–8.
- Woźniak-Łabieniec M., *Obecny nieobecny. Krajowa recepcja Czesława Miłosza w krytyce literackiej lat pięćdziesiątych. W świetle dokumentów cenzury*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
- Wyka M., *Odmiany liryki. Poeta-filozof*, „Życie Literackie” 1967, nr 34, s. 10.

- Zalewski C., *Znaleziska, wystawy, kolekcje. Projekt antropologii estetycznej w utworach Stanisława Czycza, Witolda Wirpsy i Jacka Dehnela*, „Ruch Literacki” 2010, nr 2, s. 211–226.
- Zawadzki A., *Pisanie jako ślad i jako dar. O „Próbach pisma” Witolda Wirpsy*, „Przestrzenie Teorii” 2017, nr 27, s. 173–194.
- Zieliński J., *Leksykon polskiej literatury emigracyjnej*, Wydawnictwo FIS – Wydawnictwo UNIPRESS, Lublin 1990.
- Zwolski E., *Chorea. Muza i bóstwo w religii greckiej*, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1978.
- Żabicki Z., *Pochwała nieporządku*, „Miesięcznik Literacki” 1966, nr 2, s. 124–126.

Nota

Książka *Wirpsza. Po słowie* powstawała w trakcie moich prac nad kolejnymi edycjami dzieł i korespondencji Witolda Wirpszy w latach 2014–2023. Na potrzeby większości z nich przygotowywałem przedmowy lub posłowania oraz noty edytorskie. W kilku rozdziałach wykorzystałem teksty z wybranych publikacji, po gruntownej poprawie i uzupełnieniach, na podstawie następujących źródeł: W. Wirpsza, *Sonata i inne wiersze do roku 1956*, wybór, oprac. i przedmowa D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2014, s. 7–23; W. Wirpsza, *Listy z oflagu*, oprac., posłowiem i przypisami opatrzył D. Pawelec, Zaulek Wydawniczy „Pomyłka”, Szczecin 2015, s. 213–247; W. Wirpsza, *Sama niewinność. Powieść*, oprac., do druku podał i posłowiem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2017, s. 193–214; W. Wirpsza, *Apoteoza tańca*, oprac. i wstępem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2018, s. 7–20; W. Wirpsza, *Umieralnia i inne utwory dramatyczne*, oprac. i wstępem opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2019, s. 5–28; W. Wirpsza, *Pomarańcze na drutach*, oprac. i przedmowa D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2021, s. 5–22; W. Wirpsza, *Don Juan*, oprac. i przedmową opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2022, s. 5–14; W. Wirpsza, *Wiersze odnalezione*, oprac. i przedmową opatrzył D. Pawelec, Instytut Mikołowski, Mikołów 2023, s. 7–19. Pierwotne wersje niektórych rozdziałów ogłoszone były w czasopiśmie oraz monografii zbiorowej: *W-T-W. Pisarz-idol. Witold Wirpsza w lekturze Stanisława Barańczaka*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”,

Seria Literacka 36 (56), Poznań 2019, s. 41–57; *Rozpad władzy jako konsekwencja upadku mitologii: obrazy końca systemu komunistycznego w korespondencji Jerzego Giedroycia i Witolda Wirpszy z lat 1981–1985*, „Ethos” 2020, nr 4, s. 176–191; *Witold Wirpsza w kręgu paryskiej „Kultury” (1972–1985)*, „Pamiętnik Literacki” 2023, z. 1, s. 85–100; *Wirpsza Stanisława Barańczaka*, w: *Poezja i duch wolności. Szkice o twórczości Stanisława Barańczaka*, red. P. Śliwiński, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji, Poznań 2014, s. 111–116. Rozdział pt. *Po słowie pisarza*, najobszerniejszy, nie był dotąd publikowany w żadnej postaci. Rozdziały poprzednie uzupełniłem m.in. o liczne odwołania do dokumentów czy korespondencji, nieznanych mi na etapie pisania ich pierwotnych wersji przeznaczonych do konkretnych edycji. Odkrywałem je podczas poszukiwania nieopublikowanych wcześniej manuskryptów Wirpszy m.in. w Bibliotece Muzeum Polskiego w Rapperswilu w Szwajcarii, Archiwum Instytutu Literackiego w Paryżu oraz w dwóch największych archiwach Witolda Wirpszy: Witold Wirpsza Archiv w Akademii der Künste w Berlinie i w Archiwum twórczym Witolda Wirpszy i Marii Kureckiej, zdeponowanym w zbiorach Książnicy Pomorskiej im. Stanisława Staszica w Szczecinie.

Indeks nazwisk

A

Adler Lutz 117
Adorno Theodor W. 81
Ajschylos 161
Albert Andrzej 228
Albrecht Hohenzollern 216
Alpatow Michaił 10
Andersen Jan Chrystian 10
Andropow Jurij 237
Andruszkiewicz Witold 174
Andruszkiewicz Władysław 174
Andruszkiewicz Zygmunt 174
Andrzejewski Jerzy 22, 73, 209, 221, 222

B

Baader Andreas 164
Bach Jan Sebastian 10, 12, 69, 80, 151
Bachtin Michaił 150, 255
Baczewski Marek K. E. 29

Bagiński Władysław 54
Baka Józef 16
Balcerzan Edward 25, 26, 47, 67, 69, 78, 82, 86,
112–114, 116, 149, 156, 157, 161, 202,
242, 248, 253, 256, 263, 268
Banasiak Bogdan 31, 265
Barańczak Anna 252
Barańczak Stanisław 26, 40, 105, 106, 111, 115,
202, 241–247, 249–262, 263, 264,
267
Barthes Roland 193–195, 197, 199, 264
Bartók Béla 51
Bartoszyński Kazimierz 151, 266
Basiuk Maciej, ks. 56, 271
Bataille Georges 92, 239, 264, 268
Bączkowski Czesław 153
Beethoven Ludvig van 100, 101, 167, 168
Bem Paweł 35, 264
Benn Gotfried 87
Berg Alban 51
Berman Jakub 74

- Beylin Paweł 86, 87, 111, 161, 181, 182, 264
 Białoszewski Miron 216, 242, 253, 254, 256, 258, 263
 Biasi Pierre-Marc de 75, 124, 125, 264
 Biedrzycki Krzysztof 241, 264
 Biedrzycki Miłosz 29
 Bieńczyk Marek 193, 264
 Bienkowski Zbigniew 30, 161, 254
 Bierezin Jacek 243
 Bierut Bolesław 82, 83
 Blanchot Maurice 37, 92, 94, 264
 Błoński Jan 67, 68, 70, 73, 111, 150, 151, 257, 264
 Błońska Wanda 92, 264
 Bobkowski Andrzej 229, 266
 Bocheński Jacek 39, 156–158, 258, 264
 Bocian Marianna 24, 29
 Bogalecki Piotr 19, 36, 38, 39, 48, 59, 264
 Bojar-Fijałkowski Gracjan 172, 264
 Bolecki Włodzimierz 39, 209, 267, 269
 Borland Gillian 42, 270
 Bornstein George 42, 270
 Borowiec Jarosław 247, 265
 Borowski Tadeusz 210
 Borysławski Rafał 233, 271
 Bosch Hieronim, właśc. Jheronimus Bosch 163
 Boulez Pierre 49, 50, 51
 Brandys Kazimierz 13, 218, 230
 Brandys Maria 13
 Braun Andrzej 218
 Brecht Bertold 90
 Breżniew Leonid 237
 Brzeziński Zbigniew 238, 264
 Britten Benjamin 51
 Broch Herman 10, 90
 Broniewska Janina 74
 Buczkowski Leopold 258
 Bujnowski Józef 27, 268
 Bukowski Władimir 203
 Byczkowska Dominika 104, 264
 Byliniak Maciej 38, 114, 115, 264
 C
 Caige John 51
 Caillois Roger 88, 89, 92, 93, 264, 268
 Camus Albert 10
 Chciuk Andrzej 218
 Chesterton Gilbert Keith 134
 Chmielewska Katarzyna 227, 269
 Chojnowski Zbigniew 8, 11, 12, 35, 39, 45, 55, 73, 74, 107, 108, 109, 115, 122, 167, 168, 265, 268
 Chopin Fryderyk 81
 Churchill Winston 165
 Cieślak-Sokołowski Tomasz 40, 265
 Commodus Lucius Aurelius 165
 Conrad Joseph, właśc. Józef Teodor Konrad Korzeniowski 177
 Cranach Łukasz Starszy 60, 61, 190, 191, 192
 Cygan Dorota 27, 33, 51, 91, 117, 128, 166, 167, 222, 257, 270
 Czapski Józef 219, 220, 221, 287
 Czechow Anton 12
 Czechowicz Józef 241
 Czernik Stanisław 70, 265
 Czyż Stanisław 38, 274
 D
 Da Ponte Lorenzo 89
 Da Vinci Leonardo 90, 91
 Dali Salvador 163
 Danilewicz-Zielińska Maria 215–219, 223, 287
 Dante Alighieri 100, 109, 167, 168

- De Man Paul 262, 269
- Dedecius Karl 25, 46, 62, 63, 167, 205, 206
- Dehnel Jacek 38, 274
- Dembińska-Pawelec Joanna 94, 265
- Dembiński Teodor 178, 194, 198
- Derrida Jacques 31, 32, 265
- Dickinson Emily 42
- Dolatowska Krystyna 92, 264
- Domańska Ewa 233, 271
- Drewnowski Tadeusz 73, 265
- Dunikowski Xawery 81
- Dürer Albrecht 151
- Dürrenmatt Friedrich 160
- Dybcia Krzysztof 202, 265
- Dziadek Adam 39, 269
- Dźwiniel Marian 247, 265
- E
- Eckermann Johann Peter 154
- Eco Umberto 132
- Eliot Thomas Stearns 87
- Erazm 23
- Etkind Eftim 211
- Eurypides 37
- F
- Falicka Krystyna 151, 266
- Falkowski Tomasz 37, 264
- Fineman Joel 238, 265
- Flaubert Gustave 163, 164, 177
- Foks Darek 30, 46
- Foucault Michel 115, 163, 266
- Fredro Aleksander 177
- Freud Zygmunt 88
- Frisch Max 90, 91, 266
- G
- Gabler Hans Walter 42, 270
- Gajda Piotr 31
- Gajewski Józef 97, 266
- Gailay Amanda 41–43, 266
- Gall Anonim 249
- Galczyński Konstanty Ildefons 73
- Ganczar Maciej 90, 91, 266
- Gawin Rafał 30, 266
- Genette Gerard 94, 151, 266
- Giedroyc Jerzy 8–10, 20–23, 51, 100, 101, 128–130, 164–167, 204–207, 209, 210, 213, 215, 219, 222–225, 227, 229–238, 252, 257, 266, 267, 276, 287
- Gleń Arkadiusz 100, 268
- Glemp Józef 8
- Głowiński Michał 151, 251, 266,
- Goethe Johann Wolfgang 60, 87–89, 154–156, 159–161, 163, 197, 220, 221, 266, 267
- Gontarz Ryszard 208, 267
- Gounod Charles 153
- Grabowski Artur 39, 267
- Grabowski Kazimierz 174, 177, 267
- Grajewski Wincenty 150, 263
- Grądział-Wójcik Joanna 18, 19, 38, 39, 86, 151, 267
- Grzybowska Krystyna 157, 267
- Guderian Heinz 172
- Gutorow Jacek 30, 38, 40, 46, 267
- H
- Hamkało Marcin 30
- Hammer Manfred 130
- Hanser Carl 117, 118, 131, 269, 272

- Harasymowicz-Broniuszyc Jerzy 249
- Hartwig Julia 31, 268
- Heidegger Martin 18
- Heine Heinrich 79, 84, 151
- Henschel Bruno 170
- Herbert Zbigniew 39, 243, 267, 269
- Herling-Grudziński Gustaw 108, 209–213, 210, 212, 218, 222, 223, 267, 287
- Hesse Herman 10
- Hitler Adolf 165, 171
- Hoffman Paweł 74
- Holm Gustav Frederik 89
- Homer 101
- Horacy, właśc. Kwintus Horacjusz Flaccus 151
- Huizinga Johan 10, 101, 109, 110, 267
- Hurm Gerd 24, 272
- Hutnikiewicz Artur 202, 269
- J**
- Jagusiak Alina 15, 16, 39, 267
- Jan z Kolna 55, 56, 178, 189
- Jankowicz Grzegorz 38, 267
- Jarosław Krzysztof 239, 264
- Jaruzelski Wojciech 8, 231, 232, 234–236
- Jastrun Mieczysław 72
- Jaworska Anna 39, 267
- Jaworski Krzysztof 30, 46
- Jeleński Konstanty A. 229, 266
- Joyce James 161
- Juliusz Cezar 167
- K**
- Kádár János 235
- Kadłubek Zbigniew 94, 265
- Kajtoch Jacek 216
- Kaliściak Tomasz 38, 267
- Kaluża Anna 30/31, 31, 38–40, 267, 268
- Kamieńska Anna 11, 215
- Karpowicz Tymoteusz 24, 27, 29, 30, 38, 216, 242, 256, 267, 268
- Karpowicz-Słowikowska Sylwia 105, 271
- Katarzyna II (Katarzyna II Aleksiejewna Wielka), caryca 100, 167, 168
- Kazberuk Aleksy 105, 203, 268
- Karol Wielki (Karol I Wielki), cesarz rzymski 238
- Kazimierz Wielki, król Polski 23
- Kąkol Kazimierz 21, 206
- Keck Frédéric 92, 268
- Kęder Cezary Konrad 29
- Kleopatra (Kleopatra VII Filopator, Kleopatra Wielka) 167
- Klimaszewski Bolesław 202, 269
- Kochanowski Jan 109, 145, 216, 250
- Kołakowski Leszek 111, 205, 213–215, 227–229, 239, 266, 268, 269, 287
- Koman Dorota 39, 269
- Konwicky Tadeusz 111
- Konwerski Kazimierz 105, 203, 268
- Kornhauser Julian 100, 101, 109, 217, 268
- Korzeniowski Witold 153, 163
- Kowalska Jolanta 102–104, 268
- Kozłowski Dawid 41
- Kraśński Zygmunt 70
- Kruczkowski Leon 53, 84, 153, 176, 181
- Krynicky Ryszard 40, 243, 251, 265
- Krzyżowski Radosław 41
- Kubiak Zygmunt 37, 268
- Kuncewicz Piotr 14, 91, 114, 268
- Kunstmann Heinrich 27, 33, 34, 51, 90, 117, 118, 128, 130, 167–170, 222, 257, 270
- Kurecka Maria 10, 15, 23, 27, 34, 48, 55, 59–61, 85, 101, 109, 111, 118, 124, 125, 153,

- 164, 174–176, 178, 180, 181, 188, 190,
192–194, 205, 225, 255, 264, 267, 268,
272, 276
Kurecki Aleksander 174
Kurządkowska Beata 115, 265
Kwiatkiewicz Filip 75, 124, 264
Kwiatkowski Jerzy 72, 73, 76, 87, 88, 111, 161,
181, 253, 268
- L
- Lam Andrzej 202, 269
Lanckorońska Karolina 216
Lechat Fernand 89, 268
Lenin Włodzimierz Iljicz, właśc. Władimir
Iljicz Ulianow 230
Lévi-Strauss Claude 92, 268
Libich Maciej 34, 35, 115, 268
Lipska Ewa 216
Lipski Jan Józef 87, 111, 156, 222, 229, 253, 254,
266, 268
Lisiecka Alicja 87, 111, 268
Lisiecka Sława 165
Loepfe Alfred 128, 130–133, 145
Loth Johann Carl (Carlotto) 57
Ludwik XIV, król Francji i Nawarry 167
Lukian z Samosate 103
Luksemburg Róża 214
Lutosławski Witold 51
- M
- Machejek Władysław 203, 204
Majeran Tomasz 30, 46
Mandalian Andrzej 218
Mandelsztam Osip 221, 241
Mann Tomasz 10, 60
Margański Janusz 31, 270
Maritain Jaques 154, 189
Markiewicz Henryk 151, 266
Markiewicz Jarosław 228, 269
Markowski Michał Paweł 163, 266
Marszałek Rafał 112–114, 269
Maśliński Józef 204
Matuszewski Krzysztof 31, 265
Matuszewski Ryszard 68, 111, 254, 269
Matywiecki Piotr 29
Melecki Maciej 30, 31, 40, 46, 269
Messiaen Olivier 51
Michał Anioł, właśc. Michelangelo di
Lodovico Buonarroti Simoni
60, 61
Michałowski Piotr 28, 38, 269
Mickiewicz Adam 13, 18, 19, 86, 89, 151, 153,
216, 221, 229, 230, 266, 267
Międzyrzecki Artur 258
Mikiciuk Elżbieta 105, 271
Milecki Aleksander 94, 151, 266
Miłobędzka Krystyna 31, 268
Miłosz Czesław 30, 65, 66, 69–72, 218, 229,
241, 261, 266, 269, 273
Moczar Mieczysław 203
Mojsak Kajetan 227, 269
Molina Tirso de 89
Monteskiusz, właśc. Charles Luis de Secondant
69
Morawiec Elżbieta 158, 269
Morawski-Dzierżykraj Witold 153
Moro Aldo 164
Morstin Ludwik Hieronim 159
Mossor Stefan 176
Mozart Wolfgang Amadeusz 69, 82, 89, 90,
169, 270
Mrożek Sławomir 159, 160–162, 167, 213, 252,
272
Müller-Sommer Maria 167

- Musil Robert 161
 Mytych-Forajter Beata 94, 265
 Mytze Andreas 130
- N
- Nawarecki Aleksander 94, 265
 Niemojowski Jerzy 218
 Norwid Cyprian Kamil 40, 241
 Nowak Tadeusz 216
 Nowakowski Tadeusz 203, 218
 Nycz Ryszard 94, 269
 Nyczek Tadeusz 105, 113, 161, 202, 269
- O
- Offenbach Jakub 109
 Oleś Bartłomiej 41
 Oleś Marcin 41
 Olszański Grzegorz 15, 267
 Olszowski Stefan 206, 231, 236
 Orliński Jan, właśc. Krasnowolski Andrzej
 239, 269
 Orzechowski Piotr 41
 Owidiusz, właśc. Publiusz Owidiusz
 Nazo 36
- P
- Paloff Benjamin 24, 272
 Panufnik Andrzej 218
 Parkinson Cyril Northcote 99
 Parnicki Teodor 26, 229, 266
 Pawelec Dariusz 11, 15, 16, 36, 39, 48, 55, 61, 69,
 84, 85, 100, 104, 119, 124, 127, 135,
 143, 152, 163, 168, 173, 180, 187, 201,
 224, 232, 250, 259, 262, 267, 269, 272,
 273, 275, 285
- Pawlak Antoni 7
 Peiper Tadeusz 243
 Petersen Julius 151
 Piekarski Stanisław 153, 159, 163, 269
 Pieszczachowicz Jan 88, 106, 202, 269
 Pietrek Daniel 118, 269
 Pietrkiewicz Jerzy 59, 60, 218
 Pietrzak Wit 38, 270
 Piłsudski Józef 166, 167
 Piombo Sebastiano del 60
 Pióro Tadeusz 30, 46
 Platon 32, 100, 104, 108, 167, 168
 Polcuch Valentin 118, 270
 Pomian Krzysztof 115
 Poprawa Adam 258, 263
 Poraj Kwiryn 70, 270
 Porzęcki Klemens zob. Przybylski Ryszard
 Preger Janina 68, 270
 Prokofiew Siergiej 51
 Prussak Maria 75, 124, 264
 Przyboś Julian 66, 80, 149
 Przybylski Ryszard 7, 21, 27, 261, 262, 272
 Przybyła Piotr 118, 270
 Puchalska Iwona 39, 90, 270
 Puszkina Aleksander 177
 Putrament Jerzy 74
- R
- Rabelais François 177
 Rakowski Mieczysław 231
 Raymond Richard 102
 Redliński Edward 216
 Reimann Aleksandra 38, 270
 Reitz Anke 24, 272
 Rentsch Friedrich 206, 270
 Ricoeur Paul 31, 33, 270
 Rilke Rainer Maria 241

Rogoziński Julian 88, 111, 270
 Romaniak Damian 33, 34, 270
 Różewicz Tadeusz 38, 73, 81, 243, 267
 Różycki Ludomir 174
 Ruchniewicz Krzysztof 118, 270
 Ruszar Józef Maria 39, 269
 Rymkiewicz Jarosław Marek 31, 268
 Rzymska Anna 115, 265

S

Sadzewicz Marek 136, 154, 172, 173, 175–177,
 184–187, 190, 192, 199, 270
 Samsel Karol 39, 112, 267, 270
 Sartre Jean Paul 72
 Scheibe Siegfried 42, 270
 Schleyer Hans Martin 164
 Schnieper Xavier 130, 132, 273
 Schönberg Arnold 51
 Serednicki Józef Stanisław 177, 270
 Siemion Wojciech 169
 Siwczyk Krzysztof 30, 40, 46, 270
 Skórnicki Jerzy 216
 Skrzyposzek Christian 8
 Slaska Ewa Maria 27, 205, 264
 Sławiński Janusz 35, 36, 86, 256, 270, 271
 Słonimski Antoni 22, 204
 Słonkowski Jerzy 105, 203, 271
 Słotwiński Józef 159
 Słowacki Juliusz 70
 Słucki Arnold 10, 11, 19, 72, 76, 82, 88, 113, 117,
 161, 215, 218, 271
 Smolka Iwona 39, 271
 Sokół Lech 254, 271
 Sokrates 159, 185
 Sołtys-Lewandowska Edyta 39, 271
 Sosnowski Andrzej 29, 30, 38, 46, 94, 101,
 267, 271

Stachura Edward 216
 Staff Leopold 197, 267
 Stala Marian 201
 Stalin Józef, właśc. Iosif Wissarionowicz
 Dżugaszwili 65, 83, 100, 146, 167,
 168, 227
 Staliński Tomasz, właśc. Stefan Kisielewski 129
 Staszic Stanisław 49, 59, 62, 75, 77, 79, 173, 276
 Stawiński Jerzy 185, 271
 Stempowski Jerzy 229, 266
 Stevenson Robert Louis 194
 Stołpiec Katarzyna Anna 56, 271
 Strawiński Igor 51
 Stroynowski Juliusz 204
 Strumiłowski Artur 114, 271
 Stróżyński Aleksander 94, 151, 266
 Strzeżek Mariusz 10, 268
 Szaruga Leszek, właśc. Aleksander Wirpsza
 7, 11, 16, 28, 98, 112, 130, 202, 230,
 267, 271
 Szekspir William 100, 166–168, 185
 Szulc-Rembowska Halina 124
 Szymanowski Karol 51
 Szyborska Wisława 72, 243

Ś

Śliwiński Piotr 30, 271
 Śpiewak Jan 68, 70, 271
 Światło Józef 146
 Świerczewski Karol 138
 Świeściak Alina 38, 271

T

Tanselle Georg Thomas 35
 Teufel Fritz 50, 51
 Thadevald Wolfgang 131

- Thomas Dylan 241
 Tolstoj Lew 12
 Trembecki Jakub Teodor 145
 Trembecki Stanisław 145
 Trznadel Jacek 69, 72, 87, 111, 271
 Turczyn Ryszard 90, 266
 Tyrmand Leopold 218
 Tzara Tristan 88
- U
- Urban Peter 118, 271
 Urzędowska Marta 102, 271
- V
- Vaculik Ludwik 206, 270, 271
 Veese Harold Aram 238, 265
 Vinci Leonardo da 90, 91
 Voss Johann Heinrich 10
- W
- Wagner Richard 101, 102
 Wandowski Henryk 105, 203, 271
 Wańkowicz Melchior 229, 266
 Ważyk Adam 72–74
 Webern Anton 49–51
 Weiss Zygmunt 153
 Werth German 118, 271
 White Hayden V. 233, 271
 Wiedemann Adam 28–30, 46, 47, 250, 271, 272
 Więckowski Andrzej 8
 Wilder Thornton 170
 Wilhelm II, król Prus i cesarz niemiecki 167
 Wilkoń Teresa 202, 272
 Wirpsza Aleksander zob. Szaruga Leszek
- Wirpsza Stanisław 174
 Witan Jan 254, 273
 Witkacy Stanisław Ignacy 160–162
 Wojda Dorota 38, 273
 Wojdowski Bogdan 68, 69, 273
 Wojtaszyn Dariusz 118, 270
 Wołowicz Grzegorz 27, 269
 Woroszyński Wiktor 11, 13, 14, 21, 23, 25, 73, 74, 81, 82, 99, 106, 107, 129, 131, 137, 176, 217, 218, 224, 225, 230, 273
 Woźniak-Łabieniec Marzena 71, 72, 273
 Wyka Marta 149, 254, 273
 Wysłouch Seweryna 247, 265
 Wypiański Stanisław 153, 158
- Z
- Zadura Bohdan 29, 30
 Zagajewski Adam 217, 243
 Zalewski Cezary 38, 274
 Zamir Shamoon 24, 272
 Zamoyski Jan 159
 Zawadzki Andrzej 39, 274
 Zieliński Jan 202, 274
 Ziętkiewicz Grzegorz 27, 205, 264
 Zorilla José 89
 Zwolski Edward 102, 274
 Zybura Marek 27, 33, 51, 91, 117, 128, 166, 167, 222, 257, 270
- Ż
- Żabicki Zbigniew 26, 111, 157–160, 274
 Żeromski Stefan 222
 Żukowski Tomasz 227, 269
 Żurowski Maciej 66

Dariusz Pawelec

Wirpsza. After the Word

Summary

The book brings a reflection on the posthumous fate of the works of Witold Wirpsza (1918–1985) and their reception. The author was for decades, as a result of censorship actions, excluded from national publishing and reading circulation. Due to the experimental, hermetic nature of his work, which does not seek current political engagement, he was also not sufficiently present in the *émigré* circulation for its potential. Due to problems in finding a publisher and readers, the writer left behind a huge corpus of works waiting to be discovered in the archives. Successive editions and re-editions of subsequent titles, poetry, novels, plays, essays and correspondence, published only in the 21st century, have met with an extremely lively readership and reception, exerting a documented influence on current literary life and even on artistic choices, especially of poets, and on the transformation of poetic language models.

The book presented here describes how the creative process, in an unexpected way, continues and progresses after the death of the author, obviously having an editor as an accomplice-mediator. In the following chapters, specific cases of the creation of an artwork in this new sender-receiver arrangement are analysed. The book demonstrates how a work of art is created not only by the simple retrieval from the archives of a finished text, intended in a given form for printing by the writer, but also how it is created in various stages of reconstruction, merging, composing a new structure and giving it the status of a work of art by an editor who replaces the author in some of these activities.

The subsequent chapters are a description of different communicative situations, depending on the circumstances of the introduction of a given text into circulation, demonstrating altogether the new shape of Wirpsza's work, his collected works, and the development of a kind of posthumus collection. The first chapter brings a biographical and literary-historical introduction, in which everything that happened after the author's death with his work is described. There also appears in this chapter a description of the research method adopted and the theoretical basis for further reflection. The author of the book starts from the assumption that every edition fulfils the typical transmission tasks of literary criticism: the transfer of the work to the reader's consciousness. The effect of such actions is a transformation of the situation existing at a given moment, including a revision of the canon. Another measurable effect may be merely an expansion of the canon, involving a re-evaluation of the position of a given author or only of a specific work. Such a situation occurred in the case of Witold Wirpsza.

Individual chapters are devoted to different cases of editions covering works considered lost (*Sama niewinność*), forgotten (*Don Juan*), not yet known at all (*Wiersze odnalezione*, *Umieralnia*), hardly accessible to the reading public (the debut volume of *Sonata*, *Apoteoza tańca*), dispersed (poems from the press from the period up to 1956, dramatic works) or even works that are unfinished (the first version of the novel *Pomarańcze na drutach*, the drama *Kuszenie Antoniego*) or of a barely presumed shape (the volumes *Smoki* and *Przypomnienie Hioba* included in *Utwory Ostatnie*, and perhaps in need of new compilation after the discovery of unknown poems from the 1980s in Berlin).

Archival queries, the discovery and construction of new textual wholes in an editorial effort constitute, in the conviction of the author of this book, an attempt to change the current literary reality. The experience of introducing into the circulation of readers editions of hitherto unknown works by Witold Wirpsza, but also of re-editions of his works that for various reasons are unavailable on the market, 'badly present' or forgotten, shows how editing can become an activity of literary criticism.

One particular case is letters. Witold Wirpsza's archives (in Berlin and Szczecin) preserve his extremely rich correspondence with many people. Naturally, in such a collection, larger or smaller subsets are formed, designated by the names of the respondents or by the names of the institutions. The act of de-archiving, in this case, is burdened with responsibility not only for the shape of the future edition: from legal to ethical. Finally, there is also a responsibility of an aesthetic and literary-historical nature, inherent in the choices

made and the shaping of the material into a new whole. By shaping the material and adding a context to it, the editor allows the letters to speak on terms that s/he first establishes, but also reconciles with accepted norms: legal, moral and artistic. A model example would be, for example, *Listy z oflagu*, which is not exclusively an edition of correspondence, but acquires in the study the form of a novel in letters, i.e. the rank of a literary work. In another chapter, an analysis of the exchange of correspondence between Witold Wirpsza and Jerzy Giedroyc, editor-in-chief of the Parisian 'Kultura', reveals how the factual discourse, concerning the crisis of communist consciousness in the 1980s, becomes subordinated to figurative techniques, while the image of the collapse of communist power, penetratingly registered in the analysed epistolary testimonies, becomes dependent on the reader's assimilation of the conventions of 'figurative realism'.

One chapter summarises Witold Wirpsza's presence in one of the most important periodicals of Polish emigration of the 20th century, 'Kultura'. After the Polish authorities' decision to refuse to extend the writer's passport, he remained in West Berlin. Between 1972 and 1985, he published nearly sixty texts in the Parisian 'Kultura', including poems, essays, polemics, reviews, conversations, short stories, letters to the editor and open letters. The chapter traces Wirpsza's publications in 'Kultura' in the context of the writer's correspondence with people important to the monthly (Jerzy Giedroyc, Gustaw Herling-Grudziński, Leszek Kołakowski, Józef Czapski, Maria Danilewicz-Zielińska).

The book concludes with two chapters devoted to the relationship between Witold Wirpsza and Stanisław Barańczak. Barańczak explicitly acknowledged the patronage of the poet older than himself, and wrote that Wirpsza had a very special influence on him. One chapter subjects these judgements to analytical verification. It provides a description of the use of a common arsenal of linguistic poetry tricks and the similarities in terms of poetic imagination. The final chapter discusses Barańczak's fascination with the works of Witold Wirpsza. Its most serious manifestation was, analysed in the previous chapter, the poet's being infected by Wirpsza's 'tissue of style'. In addition to this, we can observe how Barańczak, in his critical-literary statements, offered readers a 'key to Wirpsza'. Barańczak first added Wirpsza to the trend of linguistic poetry. In later testimonies of reception, however, he suggested a 'deep gulf' between Wirpsza's achievements from different periods of his work. He posited the birth of Wirpsza as a political writer, while he wanted to see the subsequent stages of the creative biography of his 'idol-writer' as generally subject

to 'rapid and dramatic changes': one of the socialist-realist poets, an experimenter, a difficult poet, an original theoretician, accused of practising 'art for art's sake' and 'excessive hermeticism', and finally an 'émigré' who turned out to be a political writer, and finally, quite unexpectedly, a religious poet.

Redaktor
Katarzyna Więckowska

Projekt okładki
Paweł Sapielak

Korekta
Adriana Szaforz

Łamanie
Tomasz Kielkowski

Redaktor inicjujący
Paweł Radek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.01.2026.
Copyright © 2025 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.02.2026 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0002-1397-2082>
Pawelec, Dariusz
Wirpsza : po słowie / Dariusz Pawelec. –
Wydanie I. – Katowice : Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego, 2025. – (Inventio:
antropologia tworzenia – krytyka
genetyczna – interpretacja, 2956-3313 ; 4)

<https://doi.org/10.31261/PN.4230>
ISBN 978-83-226-4444-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4445-4
(wersja elektroniczna)
ISSN 2956-3313

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 18,25. Ark. wyd. 19,0. Papier offset. 80 g. PN 4230. Cena 54,90 zł (w tym VAT)

[Kup książkę](#)

Inventio. Antropologia Tworzenia – Krytyka Genetyczna – Interpretacja to seria wydawnicza, której patronuje Pracownia Badań nad Procesem Twórczym, jednostka naukowa Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W serii ukazują się książki poświęcone fenomenowi kreatywności, przede wszystkim procesowi twórczemu prowadzącemu do powstania dzieła sztuki. Podstawowymi założeniami metodologicznymi są interdyscyplinarność i polikontekstualność: seria obejmuje publikacje na temat różnych dziedzin pracy twórczej (literatury, sztuk plastycznych, teatru, filmu, muzyki), okresów historycznych oraz teorii i praktyk badawczych (krytyki genetycznej, poetyki, antropologii literatury, filozofii, psychologii, socjologii i ekonomii tworzenia).

Książka opisuje, jak proces twórczy w nieoczekiwany sposób trwa i przebiega już po śmierci pisarza, rzecz jasna, przy współudziale edytora; jak dzieło sztuki, zapomniane lub dotąd nieobecne, rodzi się w nowym układzie nadawczo-odbiorczym. Dzieje się tak zarówno dzięki wydobyfici z archiwum gotowego tekstu, przewidzianego w danej postaci do druku przez pisarza, jak i w procesie scalania rozproszonych fragmentów, dzięki rozmaitym gestom rekonstruującym domniemaną całość, a nawet w wyniku komponowania jakiejś nowej struktury i nadawania jej rangi dzieła przez edytora zastępującego autora w części tych czynności. Powstają wskutek tego nieznane wcześniej sytuacje komunikacyjne, interwencje w teraźniejszość, wywoływane okolicznościami wprowadzania danego utworu do obiegu.

Witold Wirpsza przez dekady, wskutek działań cenzury, był wykluczony z krajowego obiegu wydawniczego i czytelniczego. Z uwagi na eksperymentalny, hermetyczny charakter swojej twórczości, nieposzukującej wprost zaangażowania politycznego, nie był przy tym dość dobrze, jak na swój potencjał, obecny również w obiegu emigracyjnym. W związku z problemami ze znalezieniem wydawcy oraz czytelników pisarz pozostawił po sobie ogromny korpus utworów, czekających na odkrycie w archiwach. Dopiero dzisiaj, po ponad dwóch dekadach pośmiertnej ekspansji wydawniczej pisarza zmarłego w roku 1985, można zademonstrować nowy kształt jego dzieła, utworów na nowo zebranych i zobaczyć fenomen tej kolekcji *posthumus*.

Archiwalne kwerendy, odkrywanie i konstruowanie nowych tekstowych całości w edytorskim wysiłku stają się próbą zmieniania aktualnej rzeczywistości literackiej. Doświadczenie wprowadzania do obiegu czytelniczego edycji nieznanych dotąd utworów Wirpszy, reedycji jego dzieł z różnych racji niedostępnych na rynku, „źle obecnych” lub zapomnianych, pozwala pokazać, w jaki sposób edytorstwo może stać się działaniem z zakresu krytyki literackiej.

ISSN 2956-3313

Cena 54,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4445-4

9

Więcej o książce

